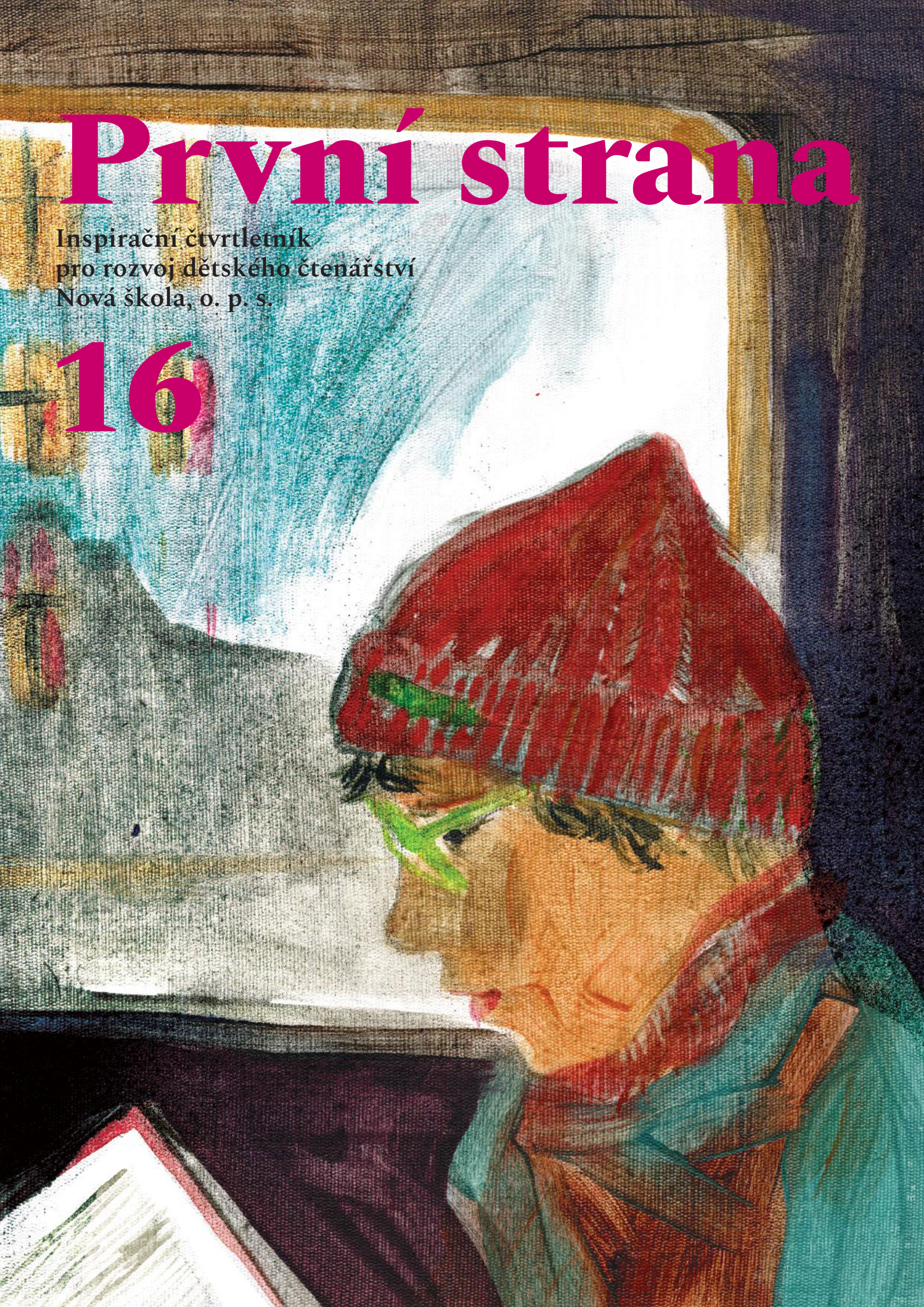

První strana

Inspirační čtvrtletník
pro rozvoj dětského čtenářství
Nová škola, o. p. s.

16

Tento metodický oběžník vznikl jako mimořádná forma metodické podpory v rámci projektu „Zkoumavé čtení: systematické zavedení dílny čtení a oborového čtení do výuky na 2. st. ZŠ / na víceletém gymnáziu v ČR“, CZ.02.3.68/0.0/0.0/19_076/0016346. Projekt je financován v Operačním programu Výzkum, vývoj a vzdělávání a státním rozpočtem ČR.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

NOVÁ ŠKOLA, o. p. s.

Čtenářské kluby

Metodický oběžník je společným dílem členů čtenářského programu Nové školy, o. p. s., a jejich spolupracovníků především z výše uvedeného projektu. Autorkou obálky a ilustrací je Darja Čančíková. Sazbu a zlom provedl Karel Kupka. Jim všem tímto děkujeme za mimořádnou spolupráci. Speciální poděkování pak chceme vyjádřit Alžbětě Ingrové, která se na přípravě čísla podílela.

Nová škola, o. p. s.

www.novaskolaops.cz, www.ctenarskekluby.cz

© Nová škola, o. p. s., 2023

První strana – Inspirační čtvrtletník pro rozvoj dětského čtenářství podléhá licenci CC BY-SA. Pro zobrazení licenčních podmínek navštivte <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>.

Praha, březen 2023

Úvodník

Milí přátelé čtení, knih, knihoven a dětí,

naším časopisem Vám zasíláme mnoho pozdravů z výletu do světa, který je ještě v pořádku, do světa fikce. Umberto Eco řekl, že při četbě fikce se cítíme z metafyzického hlediska lépe než ve světě reálném. Proč tomu tak je, se můžete dočíst na následujících stránkách. Důvod, proč dětem, mládeži i sobě samým dveře do bezpečí fikce otvírat, nemusí ale být jen únik ze světa, do kterého jsme byli vrženi. Pojdte se s námi zamyslet nad tím, jak zkušenost s četbou beletrie zúročit, také proto, abychom porozuměli příběhům, které nám naše realita vypráví. Zároveň přijměte inspiraci od našich spolupracujících učitelů a knihovníků, jak umně splétat příběhy reality s těmi knižními. A i když nic z toho Vám jistě nepřinese moc převyprávět reálný svět podle svých (jistě bohulibých) záměrů, a tudíž svět, který je v pořádku, zůstane stále jen fikcí, věříme, že Vás může povzbudit zjištění, že po trnité cestě za poznáním nejdete s dětmi sami, ale sdílíte ji s dalšími učiteli, knihovníky, rodiči a nadšenci.

Porozumění příběhům našeho světa a radost z příběhů světů ostatních Vám všem
za Čtenářský program Nové školy, o. p. s. přeje

*Za Novou školu, o. p. s.
Tereza Nakládalová*

Obsah

Útěcha z teorie

- Malý bezpečný svět literatury v nesouladu reálného světa 6**
Naratologie jako východisko pro analýzu nejen fikčních narativů
Tereza Nakládalová

Čtenářské kluby

- Aktuální pohled na čtenářské kluby ve veřejných knihovnách 10**
Výstup z dotazníkového šetření mezi knihovníky
Pavčina Lišovská, Tereza Nakládalová
- CKP v Liberci 13**
Sdílení pedagogů a knihovníků k rozvoji dětského čtenářství
funguje již šestým rokem
Olga Blažková, Radka Vojáčková
- Vánoční příběh 15**
Čtenářská lekce s prvky dramatické výchovy
Jarmila Šířlová, Radka Vojáčková

Učíme se příběhem

- Když projekt Učíme se příběhem znovu ožije, a dokonce třikrát! 19**
Zkušenost knihovnice s realizací vzdělávacího programu v několika třídách
Pavčina Lišovská
- Za horizontem aneb Učíme se společně 22**
Současný projekt Nové školy, o.p.s., propojující spolupráci
formálního a neformálního vzdělávání
Eva Bělinová
- Slova 24**
Ukázková lekce z projektu Za horizontem
Monika Slavíková, Martin Slavík, Kateřina Šichanová

Zkoumavé čtení – čtení ve školních předmětech

- I dyslektik se může stát zkoumavým čtenářem 28**
Rozhovor s Blankou Benešovou, učitelkou ze ZŠ U Soudu v Liberci
Tereza Nakládalová
- Jak psát o textu? 30**
Ukázka z připravované metodiky
Irena Poláková

Čtenářské zrcadlo

- Učitelky a milovnice exotické literatury Lucie Frišové 34

Útěcha z teorie

Může se nám zdát, že se slovo narativ v poslední době ve veřejném prostoru až nadužívá. V naší rubrice ponecháváme toto možné zdání bez rozboru a rozhodně nechceme k ne/smysluplnosti užití pojmu vynášet žádné stanovisko, pouze konstatujeme tento fakt. Každopádně je to věc k zamyšlení. Proč si dění v reálném světě interpretujeme jako vyprávěný příběh? A není to další důvod se příběhem a jeho podáním zabývat také s dětmi? Když už tady ta naratologie je... V rámci článku v rubrice se s námi můžete nad možnostmi naratologie ve školní praxi zamyslet, a to nejen v intencích četby beletrie.

Malý bezpečný svět literatury v nesouladu reálného světa

Tereza Nakládalová

Díky skutečnosti, že si ve svém ne zrovna mladém věku opakuji roli studenta vysoké školy, jsem měla příležitost (v rámci bakalářské práce) více do hloubky nastudovat a promyslet téma, kterým jsme se v projektu Nové školy zabývali a které mě zároveň osobně zajímá. Tím tématem je naratologie ve školní praxi. Stále více se přesvědčuji, jak užitečným nástrojem pro analýzu textů a pro porozumění jim jsou směry v přemýšlení nastavené strukturální analýzou vyprávěných textů. Nejen že přináší výsledky, ale též jsou pro žáky středních i základních škol prakticky uchopitelné, srozumitelné, a především aplikovatelné na jejich aktuální četbu. Ostatně obhajobu naratologie ve školní praxi pro nás sepsal do minulého čísla První strany učitel z Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy Filip Komberec. Proč ale zůstat jen u analýzy literárních textů, když naratologie regulérně prosákla téměř do všech vědních oborů současnosti a slovo narativ se stalo pojmem, bez kterého se média pro vysvětlení některých společenských jevů dnes neobejdou? Není na čase přemýšlet nad širším užitím naratologie i ve školní praxi?

Základní otázkou, kterou jsem si kladla, bylo, zda je možné zkušenosti žáků s naratologickou analýzou fikčních narativů – a z této zkušenosti získané dovednosti – přenést do analýzy vyprávění o našem světě reálném, tedy do analýzy faktuálních narativů. Společenskou, a tím pádem i vzdělávací zakázkou dneška je hledat nástroje, které pomohou lidem orientovat se v bezbřehém moři informací a dají jim vodítka k zhodnocení zpráv o našem světě, se kterými se dennodenně střetávají. A z nedávné pandemické historie i současné ruské agrese na Ukrajině dobře víme, že rozumět zprávám o světě určitým způsobem nemá jen dopad na naše intelektuální (ne)obohacení, ale může se promítnout do zcela konkrétních důsledků v životech konkrétních lidí v podobě nemoci, smrti či globálního konfliktu.

A nejsou to jen příběhy mediální a sociální, které vstupují do našich životů a mají moc nás ovlivnit. Je to i způsob našeho bytí ve světě, jak píše Paul Ricoeur: „Nemáme na rovině každodenní zkušenosti sklon vidět ve zřetězení epizod našeho života příběhy „(ještě) neodvyprávěné“, příběhy, které chtějí být vyprávěny a které jsou oporou vyprávění?“¹ A protože faktuální narativ je zprávou o světě, který obýváme, propletení těchto zpráv, tedy příběhů našeho světa, s příběhem osobně naším se děje snadno a neustále: „...řeč nikdy není svět sám pro sebe. Dokonce to vůbec není svět. Poněvadž jsme na světě a jsme v situacích, snažíme se v nich orientovat pomocí našeho rozumění; právě proto máme co říci a máme zkušenost, kterou je třeba přivést k řeči a sdílet s druhými“².

Většina textů, které nás obklopují, je alespoň částečně narativních, obsahují řetězení událostí a jejich protagonisty (jazykem analýzy fikčního narativu – postavy). Splétáním s naší životní zkušeností se tvoří určitý metapříběh, který (slovy Paula Ricouera) nesouladný svět dělá souladným, a tím pro nás srozumitelným a bezpečným. Tento spletený a sdílený příběh je právě oním v médiích často opakovaným narativem. Tento typ narativu nám přináší sice bezpečí, často ale na úkor jiných hodnot, například pravdy a spravedlnosti. Jak tedy kriticky rozumět narativům, abychom ono splétání měli alespoň částečně pod kontrolou?

¹ RICOEUR, Paul. *Čas a vyprávění I*. Praha: OIKOYMENH, 2001. Knihovna novověké tradice a současnosti, s. 117–118.

² RICOEUR, Paul. *Čas a vyprávění I*. Praha: OIKOYMENH, 2001. Knihovna novověké tradice a současnosti, s. 122.

Je třeba si uvědomit jednu zásadní věc. Žádný faktuální narativ – a téměř ani žádný text – není *prezentací* reality, nepředvádí ji. Je její *reprezentací*, tedy ji zastupuje určitým znakem (pro pořádek upřesněme: superznakem). A na potíže se znaky (zde slovy) narážíme při jakémkoliv neporozumění („Vždyť jsem ti to přece jasně řekla!“). A pak je tu ještě otázka pravdivosti. Pravdivost narativu nespočívá jen v ověřitelných faktech. Samotná narativní forma přímou faktografií problematizuje. „Fakta prostě nemluví sama za sebe, musí být interpretována.“³ Vyprávět o reálném světě je již samo o sobě interpretací faktů. Narativem proto nelze prezentovat fakta přímo, ale určitým výběrem diskurzivních prostředků a množstvím ponechaných mezer ve vyprávění dochází ke konkrétní reprezentaci světa reálného, která ale již je interpretací faktů, ne jejich prezentací.

Pro jednodušší pochopení si uveďme příklad. Napište si o sobě, případně o jakémkoliv jiném (osobně či mediálně) známém člověku alespoň 10 faktů. Polovinu takových, které by jiní jistě ocenili (vystudoval VŠ, podpořil charitativní akci, vychoval 3 děti, sportuje apod.), polovinu těch, co společnost vidí negativně (jezdí všude autem, opustil manželku, kouří, veřejně prohlásil... např. něco o svetrů apod.). Všechna fakta budou ověřitelná a pravdivá. Zkuste napsat krátký nehodnotící text, kde určitou osobu představíte. Užijte fakta jen z jedné skupiny. Nebudete lhát, a přesto neprezentujete realitu, ale uvádíte jednu její možnou reprezentaci, která ale vychází z vaší (zde umělé, protože cvičné) interpretace reality. Proto nestačí odhalovat fake news a provádět fact checking. Důležité je též rozumět principu narativu a ptát se, co je to za příběh a kdo nám zde fakta interpretuje. I z čisté pravdy lze udělat lživý příběh (právníci by mohli vyprávět!).

Rozumění světu vyplývá z příběhů, které jsme vzali za vlastní, uvěřili jim. Není od věci připomenout si, že náboženské knihy jsou vesměs knihy příběhů, z úhlu pohledu většiny dnešních lidí jsou to dokonce literární narativy. Fakta jsou totiž pro výklad světa neuspokojivá, uspokojivý je příběh, který z nich skládáme. Buď společně, nebo osobně. A dnes díky médiím (a sociálním sítím par excellence) především skupinově. A na porozumění narativům, toho co vyprávějí a jak to vyprávějí, máme již nějaké nástroje. Ty se žáci mohou naučit v bezpečí používat při analýze literárních textů, protože zde se nemusejí obávat, že závěr jejich zkoumání bude konfrontovat jejich postoj vůči světu a vyžadovat tak rekonfiguraci vlastní interpretace reality (anebo zpochybnění závěrů vlastní práce). Literární svět je bezpečný a slovy Umberta Eca i smysluplný, o čemž v případě světa reálného oprávněně a často máme pochybnosti: „Je tu však ještě další důvod, proč se ve fikci cítíme z metafyzického hlediska lépe než v realitě. Existuje zlaté pravidlo, na něž spoléhají dekodovači a dešifrátoři – a to, že každou tajnou zprávu lze dešifrovat za podmínky, že víme, že se jedná o zprávu. Problém s reálným světem tkví v tom, že se lidstvo odnepaměti ptá, je-li tu nějaké poselství, a pokud ano, má-li smysl. Pokud jde o literární světy, nepochybujeme o tom, že je v nich poselství skryto a že autor jako stvořitel stojí za nimi a v nich jako množina instrukcí pro čtenáře.“⁴ A tendence hledat za každou cenu jasnou a smysluplnou zprávu v každém faktuálním vyprávění je přesně ten důvod, proč si splétáme narativy určitého druhu nebo jiné takové nekriticky bereme za své.

Hypotéza mé práce, kterou jsem zatím ověřila bohužel jen na malém vzorku studentů, zněla: *Nástroje strukturální analýzy fikčních narativů osvojené žáky základních a středních škol jsou aplikovatelné na analýzu faktuálních narativů formou paralely a takový postup vede k hlubšímu porozumění textu.* Se studenty víceletého gymnázia jsme provedli analýzu tří faktuálních

³ ABBOTT, H. Porter. *The Cambridge introduction to narrative*. Third edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2020, s. 160.

⁴ ECO, Umberto. *Šest procházek literárními lesy: přednášky na Harvardově univerzitě*. Olomouc: Votobia, 1997, s. 154.

narativů – všechny byly o tomtéž, konkrétně o návštěvě prince Williama a jeho manželky v Karibiku roku 2022. Studentům připadala výzva uplatnit pro analýzu textů postupy naratologické analýzy pro literární narativ neobvyklá, ale v závěru ocenili její přínos i zajímavost. Zkoumali např. paralelu k literární postavě, tedy trs charakteristických rysů prezentovaných textem. A zjišťovali, jaký William či jaká Kate jsou zde vyprávěni. Jednou to byli lidé, kteří by si měli zasloužit úctu, ale místní obyvatelstvo jim ji nevděčně upírá; jindy to byli lidé prezentující anachronismus kolonizace; ve třetím textu pak hlavní roli hrála krásná princezna a její nenápadný doprovod v pozadí. Zkoumali jsme i další naratologické kategorie a studenti k analýze spontánně přidávali i další zkušenosti s analýzou literárních textů jako je např. zhodnocení stylu a výběru jazykových prostředků.

Cílem mé práce nebylo vytvořit metodu, kterou když žáci použijí, získají kritický náhled na text. Je třeba si neustále připomínat, že k rozumnému a ke kritickému zhodnocení nikdy nevede zkratka, ale právě naopak delší cesta. A právě naratologický rozbor faktuálních narativů by mohl být vybídou vydat se delší, ale dobře značenou cestou, a tak se přibližovat poznání. Kritické myšlení je myšlení pomalé, analyzující, provádějící mnoho operací a vyžadující čas a energii⁵. A především je samo sobě kritikem, kritikem našeho myšlení. Proto jej neaktivujeme vždy a všude, to by ani nebylo vždy žádoucí. Základním vzdělávacím cílem v oblasti kritického čtení proto nutně bude kompetence rozlišovat texty, které stojí za to podrobit analýze, a ty, které si můžeme jen užít. Ani k tomu nevede zkratka, ale dlouhá cesta opakované zkušenosti s četbou různých typů textů. Naratologická analýza faktuálních narativů by pak měla sloužit jako nástroj proti nekritickému přijetí příběhu za svůj jen z důvodu, že vytváří souladnost našeho života se světem kolem nás. Vždy ale budeme stát před otázkou, zda chceme podstoupit úmornou cestu, na jejímž konci stojí povětšinou deziluze ze světa i ze sebe samých. Ale takové už cesty za poznáním bývají.

⁵ KAHNEMAN, Daniel. *Myšlení: rychlé a pomalé*. V Brně: Jan Melvil, 2012. Pod povrchem. ISBN 978-80-87270-42-4.

Čtenářské kluby

Původní model čtenářských klubů byl volnočasovou aktivitou pro školy, na které se podílí nějakým způsobem i místní veřejná knihovna. V průběhu času jsme zjišťovali, že ideálních modelů může být více, přičemž podoba klubu bude vždy vycházet z možností a záměrů konkrétního místa, konkrétních institucí a především konkrétních lidí. Zajímá nás proto, jaké jsou současné podoby čtenářských klubů, a za tím účelem jsme tentokrát zaměřili do veřejných knihoven.

Aby kluby (ale i čtenářsky orientovaná výuka) mohly dobře fungovat, musí mít jejich vedoucí dostupný zdroj podpory, nejlépe ve formě kolegiálního sdílení. Proto také vznikly v roce 2017 v rámci projektu „Školní čtenářské kluby na 2. stupni ZŠ“ centra kolegiální podpory. Ne všude fungují dodnes, ale v Liberci ano. Zároveň je centrum při ZŠ U Soudu jedinečnou ukázkou spolupráce školy a knihovny, tedy učitelky Olgy Blažkové a knihovnice Radky Vojáčkové. V rubrice si můžete přečíst jejich krátké zhodnocení práce v centru a také jednu ze zde vzniklých lekcí, která ilustruje, jak může být vzájemné sdílení plodné.

Aktuální pohled na čtenářské kluby ve veřejných knihovnách

Pavλίna Lišovská, Tereza Nakládalová

V posledních letech se již stalo běžnou praxí, že základní školy mají v nabídce volnočasových aktivit i čtenářské kluby. Výrazně k této skutečnosti přispělo i ministerstvo školství delegováním finančních prostředků na jejich činnost v rámci tzv. šablon. Dokonce není příliš velkou výjimkou, když školní čtenářské kluby spolupracují aktivně s veřejnou knihovnou a na jejich vedení se s různou intenzitou podílí i knihovníci. Knihovníci totiž mívají jak ke knihám, tak k neformálním aktivitám pro děti blíže než učitelé. Zřejmě také nebudeme s nikým v rozporu, když budeme tvrdit, že se knihovna jeví jako příhodnější místo pro kroužek než škola. Přesto se úplně nedaří čtenářské kluby při veřejných knihovnách zakládat a vést. Proč tomu tak je, se můžeme společně zamýšlet. Nejprve ale pojďme zmapovat, jaká je v knihovnách v tomto směru situace.

Pro účely mapování jsme použily velmi jednoduchý dotazník a požádaly knihovníky a knihovnice z veřejných knihoven o jeho vyplnění prostřednictvím on-line konference Andersen. Sešlo se přes padesát odpovědí a tímto bychom všem, kteří se zapojili, chtěly poděkovat. Jak je to tedy v současné době se čtenářskými kluby v knihovnách?

Čtenářské kluby fungují jen v malém počtu knihoven, konkrétně 8 doručených dotazníků potvrdilo jejich existenci, to je necelých 16 %. Lepší zprávou již je, že téměř polovina ze všech dotázaných o založení klubu uvažuje. Pouze 37,3 % pak založení klubu v knihovně neplánuje.

V knihovnách, kde čtenářské kluby fungují, jsou jejich hlavní cílovou skupinou žáci prvního stupně, někde v kombinaci s žáky druhého stupně, v jednom klubu pak společně s dětmi předškolního věku. Dva kluby fungují pouze se staršími žáky, jsou tedy určeny pouze pro druhý stupeň. Nakolik je cílová skupina určena záměrem knihovny nebo nakolik vyplynula spontánně,

jsme nezjišťovaly. Ze zkušenosti známe případy, kdy klub vznikne jako reakce na poptávku několika konkrétních dětí různého věku, které vytvoří jádro klubu, na něž se nabalují další. Jindy pak za klubem stojí především záměr knihovny a tato volnočasová aktivita je veřejnosti prezentována formou jistého náboru, kde bývá cílová skupina konkrétněji vymezena. V několika klubech vidíme souvislost s podporou čtenářských aktivit ve školách: jeden z realizovaných klubů je např. veden ve spolupráci s učitelkou, jeden pak sice vede jen knihovník, ale navštěvuje jej školní družina, jeden klub vznikl díky místní akční skupině.

Zajímavé je pro nás sledovat, co se v klubech při veřejných knihovnách děje, nakolik je struktura schůzek podobná té, kterou jsme zažívali v rámci projektů Nové školy, o. p. s., a kterou díky pozitivním dopadům doporučujeme. Těší nás například, že ve většině klubů (konkrétně v 7 z 8) probíhá pravidelně dílna čtení, jeden ze tří pilířů školních čtenářských klubů. Další pilíř – hovory o četbě a vzájemné doporučování – pak pravidelně realizuje 6 klubů. Odejít s knihou, jak označujeme třetí zásadní aktivitu čtenářské schůzky, je pro knihovny zcela přirozenou funkcí, děti ve všech klubech dostávají náležitou podporu a díky prostředí knihovny mají kluby při nich fungující k této činnosti i mnohem lepší materiální podmínky, o kompetenci vedoucích v tomto směru ani nemluvě.

Obraťme se zpět na celou skupinu, tedy tam, kde většina klub ve své knihovně neprovozuje. Na otázku „Proč by mohla/měla knihovna nabízet jako jednu ze svých služeb čtenářský klub pro děti či mládež?“ nikdo neodpověděl absolutní negací, tedy že „zakládat klub je zbytečnost“. Většina (86,3 % dotázaných) vidí smysl čtenářských klubů v podpoře vzdělávání, konkrétně v rozvoji čtenářské gramotnosti. Druhým nejčastěji zmiňovaným důvodem je pokrytí čtenářského zájmu dětí a mládeže následované důvodem „zajímavost pro zapálené knihomoly z řad dětí a mládeže“ (54,9 %). Téměř 40 % dotázaných si také myslí, že čtenářský klub má určitou exkluzivitu a knihovna by jej měla nabízet proto, že jinde se takový kroužek nenabízí. Zajímavé je též zjištění, že klub může sloužit i jako pole pro realizaci nadšeného knihovníka, to si konkrétně myslí 28 respondentů. Určitě s tímto záměrem souhlasíme, protože dělat něco z vlastní potřeby má potenciál strhnout ostatní a přinést radost všem zúčastněným. Rozhodně nepovažujeme tento důvod za sobecký, naopak.

Závěrem jsme položily poslední otázku: „Jakou radu nebo doporučení byste dali těm, kteří o založení klubu uvažují?“ I někteří z těch, kteří klub nevedou, a dokonce o něm ani neuvažují, zformulovali adekvátní a povzbudivé odpovědi. Většina zmiňuje odvahu a nadšení, podporu ve formě kurzů a sdílení s druhými, dále pak spolupráci s blízkou školou. Zde jsou odpovědi těch, kteří klub ve své knihovně již realizují:

„Jít do toho s otevřeným srdcem:-).“

„Využít zájemců, kteří už odrostli Bookstartu a chtějí pokračovat.“

„Osvědčila se nám spolupráce s MAP v rámci skupiny pro čtenářskou gramotnost – finanční podpora (autorská čtení, workshopy, odměna lektora...), v letošním roce sice finance z této strany nejsou, ale nějak to překleneme a v příštím roce zase navážeme.“

„Jděte do toho, vidět děti a mládež, jak se z nich stávají knihomolové, je k nezaplacení.“

„Je to bezva, děti i rodiče jsou vždy spokojeni.“

„O kroužek musí mít zájem děti, nikoliv jejich rodiče (s dobrými úmysly, že nečtenáře přivedete ke čtení).“

„Velmi dobrým pomocníkem pro začátečníky je absolvování kurzu Nové školy ke čtenářským klubům.“

„Nebát se a začít se setkávat s dětmi. Doporučuji absolvovat seminář Nové školy, případně navštívit zaběhnutý klub v jiné knihovně. Pouštět by se ale do toho měl jen ten, kdo je opravdu zapálený knihomol a touží dětem předat své nadšení z knih. Brzy to bude už 10 let, co jsem s kluby začínala, a stále mne to baví, díky setkávání s dětmi vím, co je zajímavá a daří se mi lépe pro ně profilovat fond knihovny. Na přání dospělých jsme dokonce zavedli i klub pro dospělé, který se koná jednou měsíčně.“

CKP v Liberci

Radka Vojáčková a Olga Blažková

CKP v Liberci
to není nějaká leccjaká věc
Je to pravidelné setkávání se –
nad knihou a s knihou
Jsou to čtvrtčky jednou za měsíc
Běží už asi pět let
a čekají na zájemce a nadšence
Na ty, co mají rádi knihy
Na ty, co mají sen a cíl –
aby se ty knížky líbily i dětem
aby se z dětí stali čtenáři
aby si děti chtěly číst
aby se děti na čtení těšily
aby díky čtení uměly přemýšlet
Proto k nám docházejí a nasávají
všechny ty ukázkové dílny čtení
nápadů, minilekce, nabídky knih
Zkoušejí si předvídání, vyvozování
shrnování, pokládání otázek
Vennův diagram na všechny způsoby
tvoří básničky a vyvažují prostor
A hlavně sdílejí
Sdílejí svoje dojmy, pocity a zkušenosti
A sdílejí svoje nápady, svoji vlastní práci
A my, Radka a Olga, jsme spokojené
šťastné
a vděčné
za jejich přízeň
A za ten úžasný nápad Evy Bělinové a Terezy Nakládalové

Co k tomu dodat víc? Kolegyně Olga Blažková ve své básni na CKP vystihla vlastně úplně všechno. Hlavně spokojenost. Po letech úsilí se nám podařilo vytvořit kolem CKP skupinu pedagogů, která více či méně pravidelně dochází na naše setkání a sdílí s námi nejen nápady, ale i strasti a radosti. Spokojenost pramení i z toho, že k nám přicházejí stále nové tváře, a to i z řad začínajících učitelů. Cesta to leckdy nebyla jednoduchá. Únava, pocit vyčerpání, nedostatek vlastní inspirace... Ale ve dvou se to lépe táhne a to platí i mezi námi dvěma. Vzájemně se podporujeme a nenápadně se tlačíme do vlastního rozvoje. Pro mě je CKP tahoun, který mě nutí stále hledat nové texty, další možnosti práce s nimi, udržovat si přehled o knihách, abych je mohla předat dál. Olga stále vymýšlí nové a nové dílny čtení, které vyzkouší na žácích a poté předá dál.

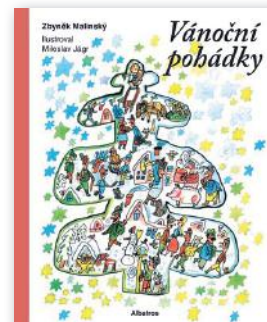
Hlavně nás ale těší vzájemné sdílení pedagogů. Postupně se osmělili a na CKP sdílejí vlastní povedené lekce či dílny čtení nebo i jiné dobré příklady z praxe. Naposledy jsme si dokonce vyměnili s jednou paní učitelkou role. Paní Šířlová přijala úlohu lektorky a seznámila nás s možnostmi využití prvků dramatické výchovy v dílnách čtení. Paní učitelka Šířlová také dovedla do skvělé podoby mnou nastíněnou čtenářskou lekci k jedné vánoční pohádce. Měla jsem ji připravenou na vánoční CKP, kde jsem nastínila možnosti textu, přečetli jsme celou pohádku. Paní učitelka hned další den lekci dotvořila, přidala prvky dramatické výchovy a vyzkoušela se svými žáky. Lekce se povedla a tak ji hned poslala do pléna CKP. A my se tu o ni s vámi také podělíme, protože jsme na tento způsob sdílení nápadů a spolupráce pyšní.

Vánoční příběh

Na motivy čtenářské lekce Radky Vojáčkové sestavila pro děti 2. třídy Jarmila Šírllová

Lekce s textem povídky z knihy Zbyňka Malinského *Vánoční pohádky* (Praha, Albatros 2022) byla vytvořena a realizována před Vánoci, uvádíme ji zde v tento jarní čas proto, že postupy dramatické výchovy lze implikovat i do lekce s jiným textem. Případně berte inspiraci jako předčasný vánoční dárek.

1. CO BY MOHLO UVNITŘ DÁRKŮ BÝT A PRO KOHO?

Na koberci leží dárečky (zastoupené např. obrázky v krabičkách), které hrají v našem příběhu důležitou roli. Hráči přemýšlejí, co by uvnitř mohlo být a pro koho. Rozhovor v kruhu.

2. VSTUP DO PŘÍBĚHU, SEZNÁMENÍ S DALŠÍMI DÁRKY

V chalupě bydlel tatínek s maminkou, Franta a Pepina a jejich babička s dědečkem.

Hráče rozdělíme podle barevných mašliček do 4 skupin. Ve skupině určují, komu z postav patří jednotlivé dárky, k tomuto účelu je pro každou skupinu připraven pracovní list se jmény postav a obrázky dárků. Následuje reflexe. (Pro Pepinu jezevčík Hamiro, pro babičku pletací jehlice, pro maminku kaktus, pro tatínka holicí strojek, pro Frantu vojáček – husar s šavlí, pro dědečka píšťalka a doutník).

3. TEXT – SEZNÁMENÍ S RODINOU

V chalupě bydlel tatínek s maminkou, Franta a Pepina a jejich babička s dědečkem. Dědeček náramně rád kouřil, ale babička kouření nesnášela.

Náramně ráda kouřila také kamna. Kamnům babička kouření nedovolila a dědečkovi jen o svátku Josefa, na Štědrý večer a v Den železničářů, neboť se jmenoval Josef a býval u dráhy. Dědeček byl na tom lépe i proto, že chodil kouřit do králíkárně, zatímco kamna se ze světnice nemohla hnout.

Bylo před Vánocemi. Ve světnici stál už stromeček i s nadělenými dárky. Ale ještě se netopilo, protože v teple by jehličí předčasně opadalo. V kamnech se zatopí až těsně před štědrovečerní večeří.

4. ŽIVÉ OBRAZY ZE ŽIVOTA RODINY – PŘI PŘÍPRAVĚ VÁNOČNÍHO STROMKU A U ŠTĚDROVEČERNÍ VEČEŘE

Hráči se postupně staví do hromadného živého obrazu členů této rodiny, když připravovali stromeček ve světnici. Postaví se jeden hráč, řekne, čím nebo kým je, a do obrazu nabíhá další hráč. Z tohoto živého obrazu postupnou přeměnou skupina vytvoří živý obraz rodiny u štědrovečerní večeře. Přeměna hráčů probíhá přibližně ve stejném pořadí jako stavění prvního obrazu.

5. TEXT – ČTENÍ S PŘEDVÍDÁNÍM

„Hu, tady je ledárna,“ hučela kamna, zimou jektala dvířky a kýchla. Dalo to ránu, jako když se vystřelí.

Co si myslíte, že se stalo? Chvilí necháme žáky vymýšlet, co se stalo po kýchnutí kamen, pak jim prozradíme, že se dárky dostaly ven z krabice. Hráči fabulují, co se mohlo dít.

Z krabice nadepsané „Pro Frantíka“ vyrazil husar s taseným mečem a volal „Huráá na nepřítele!“, protože si myslel, že vypukla válka. Jezevčík Hamiro myslel, že myslivec vypálil na jezevce, a propadl lovecké vášni. Pletací jehlice leknutím propíchnuly vánoční balení a popleteně se rozhlížely, co se to děje. Tatínkův holicí strojek hned začal holit kaktus. Kaktus se bránil, protože oholený kaktus vypadá jako okurka. Ze své krabičky vyskočila píšťalka a hlasitě pískla. Doutník vyjeveně bafal.

„Ukaž se, zbabělý nepříteli,“ vykřikl husar a zašermoval šavlí, aby se vidělo, kdo má kuráž. Jezevčík Hamiro myslel, že se ohnal po něm, a kousl ho do holínky.

„Kde to jsme?“ zeptal se kaktus. Nevěděl to husar, nevěděla to píšťalka, nevěděly to pletací jehlice ani nikdo jiný, ale kamna řekla: „Vlezte si zase do krabic. Jste vánoční dárky a musíte čekat, až si vás lidi nadělí.“

6. NA CO SI MOHLY DÁRKY HRÁT

Dárky se nechtěly vrátit do krabiček, protože jim byla hrozná zima, a tak se rozhodly, že si zahrají na ... Hráči vyvažují prostor, na tlesknutí se zastaví, na napočítání do tří vytvoří ze svého těla obraz dárku, který hraje nějakou hru. Koho se učitel dotkne, ten prozradí, co právě dělá.

7. HRA ŠKATULATA, ŠKATULATA, HEJBEJTE SE TEĎ

„Já vím co. Budeme hrát škatule, škatule, hýbejte se,“ řekl kaktus.

„Jak se to hraje?“ zeptal se doutník.

„To se hraje tak,“ vysvětloval kaktus, „že každý je ve své škatuli, a kdo škatuli nemá, ten je hejhula. A když hejhula řekne škatule, škatule, hýbejte se, musí každý ze své škatule ven a honem se schová v cizí škatuli. Na koho škatule nezbude, ten je zase hejhulou.“

Hráči mají „dárek“ – papír s mašličkou, na něm stojí, jeden hráč dárek nemá. Jakmile zazní pokyn, aby si vyměnil škatuli, musí změnit místo.

8. MUSÍ SE HRA HRÁT O NĚCO? – HLASOVACÍ ŠKÁLA

„A kdo vyhraje toho buřta?“ chtěl vědět jezevčík Hamiro.

„Jakého buřta?“ divil se kaktus.

„Každá pořádná hra se hraje o buřta,“ tvrdil jezevčík Hamiro.

„Proč zrovna o buřta?“ řekl husar, „mnohem lepší je hrát o doutník,“ a pokukoval po doutníku pro dědečka.

V tu chvíli projevila zájem o hru také kamna a už se viděla, jak si vykuřují.

„O mne nikdo hrát nebude,“ rozčilil se doutník.

„Nehraje se ani o buřta, ani o doutník,“ řekl kaktus.

„To je divná hra. O co se vlastně hraje?“ O nic.

Učitel vyzve hráče, aby se postavili na hlasovací škálu podle toho, zda si myslí, že je nutné o něco hrát (souhlasí s Hamírem), či nikoliv (souhlasí s kaktusem). Hráči po zaujmutí pozice na škále zdůvodňují své rozhodnutí. O co jde ve hře, ve které se o nic nehraje?

9. NADÍLKA

Dárky hrály škatulata hýbejte se pořád dokola, až se venku setmělo. Najednou cvakla klika.

„Někdo jde!“ vypískla píšťalka a každý rázem zmizel v nejbližší škatuli. Jen na doutník se nedostalo a bezradně se rozhlížel po skrýši. Do světnice už vcházel dědeček s babičkou, tatínek i děti. Kamna honem otevřela dvířka a zavolala:

„Rychle, pojď se schovat!“

Dědeček zatopil v kamnech, tatínek rozsvítil svíčky na stromečku a nadělovalo se. Ale nebyla to nadílka, bylo to nadělení.

Co si myslíte, že se stalo?

Babička dostala píšťalku, dědeček pletací jehlice, maminka husara a tatínek jezevčíka, Pepina holicí strojek a Franta kaktus. Nikomu nebyl jeho dárek vhod a všichni se jen kabonili.

Ale potom se dědeček dal do smíchu a všechny smíchem z povedených dárků nakazil. Smáli se ještě, když babička řekla:

„Tady někdo kouří. Že jsou to zase kamna!“

A skutečně, kamna si pokuřovala na dědečkově doutníku. Doutník na špičce zčervenal, jak si kamna potáhla i jak se na něj všichni dívali, a ze zmatení vykřikl:

„Škatule, škatule, hýbejte se!“

V tu chvíli dárky změnily majitele a každý dostal ten, který mu patřil.

Všichni se smáli a nikomu nevadilo, že si kamna vykuřují.

Proč si myslíte, že se všichni smáli a nikdo vlastně nebyl rozzlobený? Na nadílce jde možná víc než o dárky o to, že jsme spolu a je nám spolu dobře.

10. VZÁJEMNÉ OBDAROVÁVÁNÍ

Hráči sedí v kruhu a přemýšlejí, jaký dárek by konkrétnímu spolužákovi mohl udělat radost a proč. Jeden hráč vymyslí dárek, který by mohl udělat jinému kamarádovi radost, vysvětlí, proč právě tento dárek, a vymění si s ním místo. Obdarovaný vymyslí dárek pro dalšího hráče a vymění si s ním místo. Aktivita pokračuje tak dlouho, dokud se kruh neuzavře, tedy dokud ten poslední hráč nevymyslí dárek pro prvního hráče.

Učíme se příběhem

Naratologií se zabýval již článek v části Útěcha z teorie, proto se v této rubrice zaměříme spíše na praktickou aplikaci, konkrétně její reflexi. Pavlína Lišovská byla jednou z tvůrkyň vzdělávacího programu a svou podrobnou znalost vytvořených lekcí nabízí dále. V jejím článku se můžete podívat nejen na aplikaci programu v dalších školách a třídách, ale také spolu s ní sledovat očima knihovnice systematickou spolupráci knihovny se školou.

Projekt Učíme se příběhem nebyl jen o naratologii, jeho dalším velkým tématem byla spolupráce formálního a neformálního vzdělávání. Na tuto linku, která ostatně projekty Nové školy provází neustále, navazujeme projektem Za horizontem, který vyvádí výuku za horizont školy dále a spolupráci s knihovnou rozšiřuje na další regionální kulturní instituce. O projektu samotném se můžete dočíst v článku Evy Bělinové, představu o konkrétní práci s dětmi si pak můžete udělat nad lekcí realizovanou v broumovském klášteře.

Když projekt *Učíme se příběhem* znovu ožije, a dokonce třikrát!

Pavλίna Lišovská

Ačkoliv finiš projektu *Učíme se příběhem* byl velmi vyčerpávající, jak už to s projekty zkrátka bývá, když termíny hoří a voda stoupá, po čase se člověku po té práci zasteskne a hledá možnosti, jak by se k ní vrátil, alespoň maličko. V rámci své profese se setkávám s pedagogy několika škol, s nimiž spolupráce funguje na vynikající úrovni – učitelé chodí se svými třídami na čtenářské lekce, sami pedagogové k nám přicházejí pro inspiraci, co zajímavého nabídnout dětem ke čtení atd. Jednu z těchto škol jsem oslovila a ptala se tamních češtinářů, jestli by si se mnou někdo z nich nechtěl zkusit tandemovou výuku na základě metodik vytvořených v rámci projektu. Vedení školy nápad podpořilo, a tak od listopadu 2022 zkoušíme ne s jednou, ale hned se třemi třídami projekt v praxi. Zapojily se dva sedmé ročníky a jeden ročník osmý.

Musím říct, že práce je nyní, když už se člověk nemusí soustředit na samotnou tvorbu, ale může se plně věnovat práci s dětmi, učiteli a texty knih, úplně jiná. Všechny tři paní učitelky do projektu vstupovaly s nějakým očekáváním – jedna hledala něco zajímavého pro své žáky, druhá chtěla obohatit svou výuku o nové techniky či metody a třetí měla zájem o tipy na literaturu. Každá z paní učitelek je svým založením jiná, a spolupráce je tak velmi pestrá.

Paní učitelky ze sedmých ročníků chodí na konzultace, kdy během hodinky společně probereme lekci, která je před námi, rozdělíme si práci a dovysvětlíme sporné body nebo pojmy z naratologie. S třetí paní učitelkou spolupracujeme formou samostudia a během lekce, kterou z větší části vedu já, se operativně střídáme. Paní učitelka dovysvětluje žákům to, čemu nerozumějí, za což jsem vděčná, protože ona s těmito žáky umí pracovat nejlépe. Se sedmými ročníky jedeme všechny lekce tak, jak jsou pro příslušnou věkovou kategorii předepsány, neměníme jejich pořadí ani úroveň. S osmým ročníkem vybíráme lekce podle knižních titulů,

jež by mohly být pro žáky užitečné právě v tomto období počínající přípravy na přijímací zkoušky, které je čekají v dalším ročníku. To je mimochodem i docela častý dotaz ze strany dětí – jestli jim to vůbec k něčemu bude. Vím, že paní učitelky jim pak ukazují přijímačkové úkoly s podobnými zadáními a děti zjišťují, že daná problematika se v PZ vyskytuje, jen je třeba trochu jinak zadaná. Jsem ráda, že se projekt neuchýlil k nadstavbě nad učební plány, ale naopak vychytil důležité body, které mohou být dětem prospěšné i v budoucnosti, vybral metody a techniky, jež dětem pomohou efektivně pracovat s literárními texty a vyhledávat v nich potřebné informace. Není to něco navíc, je to něco, co reálně skutečně potřebují. Navíc paní učitelky osvěceně dále pracují s vybranými tituly i v dalších hodinách a používají jejich témata k obohacení výuky, takže děti kontakt s knihami neztrácejí ani odchodem z knihovny nebo mým odjezdem ze školy po dílně čtení, která vždy na každou lekci navazuje.

Stejně jako tomu bylo v samotném projektu, je pro mě tandemová výuka velmi obohacující jak z lektorského, tak i z lidského hlediska. Paní učitelky jsou zkušené a jejich praktické poznámky k přípravě i realizaci jsou vždy velmi podnětné a nezřídka práci velmi usnadní, zrychlí, zlepší. Pro mě samotnou se jedná v tomto trojitém zkoušení projektových metodik vlastně o dvojí plavbu, jednu nostalgickou a jednu dobrodružně novou. Metodiky pro sedmé ročníky jsou ty, které jsem pomáhala spolutvořit a ověřovat v rámci projektu, takže jsou mi známé a vím, jak s nimi pracovat, kdežto metodiky pro osmé ročníky realizuji v praxi poprvé až nyní a učím se je spolu s paní učitelkou z osmičky. Díky tomu si uvědomuji, jak je důležité pokyny a instrukce psát jednoznačně, nekomplikovat zadání zbytečně nepodstatnými vysvětlivkami.

Velkým přínosem a neuvěřitelnou studnicí podnětů je pro mě možnost srovnání práce ve škole a v knihovně a příležitost být v pravidelném kontaktu s dětmi a učitelkami ve školním prostředí. Atmosféra školních skupin, vyplývající z jejich odlišného nastavení, je jiná než u skupin dětí, které k nám běžně chodí. Tato pravidelná setkávání mě obohacují o postřehy, které mohu využít pro zlepšování svých aktivit.

Díky tandemu si člověk opravdu uvědomí, že některé věci je možné dělat jinak, vnímá, jak učí někdo jiný a může to pak sám u sebe zkusit. Zrovna tak je právě ta systematickост práce s dětmi fajn v tom, že člověk postupně pochopí, jak na ně, přijde na to, jak tu či onu věc

vysvětlit, aby ji rychleji pochopily, aby pro ně byla přístupnější. Každá ze tříd je naprosto jiná, stejně jako jsou odlišné paní učitelky. Jsou patrné rozdíly v dynamice, otevřenosti, přístupu k práci. A je to opět skvělá škola.

Po jarních prázdninách jedeme se všemi třemi třídami poslední sérii lekcí – poslední tři pondělky přijde za mnou každá třída do knihovny a pak bude jedno páteční setkání u nich ve škole, kde se naposledy objevím s modrým kufříkem na kolečkách plným knih, který s sebou do školy vozím, aby si děti mohly vybrat i jiné knihy než ty z domácí či školní knihovny, pokud by měly zájem. Dáme si na posledních setkáních společně vždy naratologický rozbor. Rozdáme si certifikáty pro malé naratology, protože ony si to tyhle všechny děti opravdu zaslouží. Někdy jim to jde lépe, někdy hůře, ale snaží se, a to je podstatné, nevzdaly to a zkouší pochopit texty trochu jinak, i když to vyžaduje hlubší ponoření se do příběhů. A já pak zamáčknu slzu, protože bude zase konec. Ale třeba ne na dlouho. Třeba zase přijde možnost se do toho pustit znovu.

A chcete historku na závěr? Na poslední dílnu čtení, kde jsme zkoumali vypravěče v příbězích, jsem do školy opět donesla knihy. Tentokrát se mnou nepřijel můj modrý kufřík, který děti už poznávají, protože ten cestoval jinam, ale velká modrá taška z nejmenovaného obchodního řetězce (alespoň tu barvu jsem zvládla zachovat). Děti se v jedné sedmé třídě seběhly kolem, že se jdou podívat, co jsem přivezla tentokrát, a velmi záhy jsem si všimla frustrovaného a hodně zklamaného obličeje jednoho z chlapců. Tak jsem si ho odchytila, on už zoufale podruhé prohrabával útroby tašky a vyčítavě mi oznámil, že tam NENÍ! Když jsem se ho ptala, co přesně tím myslí, tak mi řekl něco, co mě skutečně šokovalo, protože jsem to v tom mumraji nezaregistrovala, a sice že si každé setkání četl jednu knihu na pokračování, kterou jsem vozila v kufříku. Bohužel se mi ji tentokrát nepovedlo ulovit, protože si ji někdo v mezičase v knihovně vypůjčil. Mrzelo mě to, ale vůbec mi nedošlo, když jsem knížky chystala, že i takto lze šířit radost ze čtení, když si nějaké dítě oblíbí knížku, kterou mu nevědomky podstrčíte. Jsme už domluvení, že pokud to půjde, na poslední dílně čtení knížku v kufříku mít budu. Nebudu lhát, zahrálo to u srdce, protože u chlapců v začínající pubertě je někdy náročné si probojovat cestu k tomu, aby je cokoliv oslovilo. A tady se to povedlo. Knihou. Jsem nadšená.

Tak to zkuste s projektem Učíme se příběhem a tandemovou výukou taky. Nejen že se děti díky vám a zapojené paní učitelce něco dozvědí – ještě můžete mít podobnou milou zkušenost se skrytým vášnivým čtenářem.

Za horizontem aneb Učíme se společně

Nový projekt Nové školy, o. p. s., propojující formální a neformální vzdělávání
Eva Bělinová

Vykročili jsme za horizont a opět se učíme společně.

Protože věříme v učení mimo školní lavice, zaradovali jsme se nad příležitostí, která se otevřela na jaře 2022 v Národním plánu obnovy, přesněji ve výzvě kreativního učení v kulturních institucích vyhlášené Ministerstvem kultury. Lákala nás možnost propojit základní školy nejen s veřejnými knihovnami, které (jak pravidelní čtenáři První strany vědí) patří mezi již tradiční spolupracující instituce v našich projektech, ale i s jinými kulturními subjekty – v našem případě s Regionálním muzeem Kolín, Veletržním palácem Národní galerie Praha, s barokním klášteřem v Broumově, s Regionálním muzeem Hlučínska a Slezským zemským muzeem.

Pro období jednoho školního roku jsme vybrané pracovníky těchto kulturních institucí propojili s učiteli základních škol (v případě Kolína i se Středním odborným učilištěm stavebním) z Prahy, Kolína, Mělníka, Police nad Metují, Meziměstí, Hlučína a Opavy a s knihovnicemi či knihovníky místních veřejných knihoven, aby za každou zúčastněnou třídu společně vytvořili čtyři různé výukové lekce přímo navazující na školní vzdělávací program zapojené školy a využívající potenciál dané kulturní instituce.

Při samotné tvorbě a ověření se žáky se využívají konkrétní informační zdroje, dokumenty, prameny a sbírkové předměty, jež zapojené kulturní instituce nabízejí.

Projekt akcentuje místně zakotvené učení cestou propojení místních vzdělávacích institucí na úrovni spolupracujících jedinců, tedy týmu napříč institucemi. Tím se podrobněji věnuje regionálním tématům humanitního či přírodovědného rázu. Umožňuje překročení hranic (omezených horizontů) školy pro žáky i učitele a knihovna a další kulturní instituce se tím pádem dostávají do vzdělanostního portfolia žáků (a také učitelů). Široce dostupná

síť veřejných knihoven navíc přináší bonus svou nízkoprahovostí, tedy možností vstupu bez vstupenky. Tímto způsobem se podpoří žádoucí proces celoživotního učení. Zároveň projekt umožní školám nastoupit cestu ke globálnějšímu přístupu ke vzdělání, funkčnímu učení v souvislostech oproti podávání světa schematicky diferencovaného do předmětů. Vše bude zarámováno kreativním učením a vzájemnou spoluprací na rovině lektor – lektor, lektor – žák, žák – žák, tedy vytvořením přirozených, bezpečných a motivačních podmínek rozvoje a zapojením silných stránek žáků i lektorů bez nebezpečí být srovnáván a negativně hodnocen za své slabé stránky. Proto projekt v celku cílí na rozvoj žáků i lektorů jako spolupracujících individualit.

Věříme v nesporný pozitivní dopad na učení samotných žáků, ale doufáme i, přinejmenším, ve stejně pozitivní dopad na rozvoj dovedností tzv. „lektorů“ – tedy učitelů, knihovníků a galerijních či muzejních pedagogů, kteří společně hledají náměty pro lekce a cesty, jak zvolenými tématy žáky provést. Ověřené lekce (jichž v projektu vznikne 68) mohou ve vybraných případech posloužit pro rozšíření nabídky vzdělávacích programů knihoven i galerijních a muzejních institucí. Po nezbytné adaptaci tak budou sloužit i dalším školám a stanou se tak nedílnou součástí fungování dané instituce. Hlučínské muzeum si např. pomyslně „mne ruce“, že vzniknou lekce, které nově využijí jejich 3D virtuální brýle, Veletržní palác oceňuje využití práce s textem v galerii moderního umění, Slezské zemské muzeum, nejstarší veřejné muzeum na území našeho státu, si cení samotného rozšíření nabídky vzdělávacích programů pro různé věkové skupiny dětí.

Slova

Lekce programu Za horizontem

Monika Slavíková, Martin Slavík, Kateřina Šichanová

REALIZACE

Kdy: 10. 11. 2022

Kde: Klášter Broumov

Ročník žáků: 2. (vhodné i pro 3. ročník)

CÍL LEKCE:

Žák chápe funkci jazyka na úrovni pojmenování, poznává dobovou vzdělanostní funkci kláštera a jeho historický přínos pro jazykovou kulturu

REALIZOVANÝ VÝSTUP Z RVP/ŠVP:

Jazyková výchova: slova a pojmy, význam slov; slova mnohoznačná; zvuková a psaná podoba slov

Komunikační a slohová výchova: respektování základních komunikačních pravidel v hovoru

OSV: osobnostní rozvoj, rozvoj schopností a poznávání, sociální rozvoj – mezilidské vztahy, komunikace

Umění a kultura – výtvarná výchova: kresba – rozvíjení smyslové citlivosti, výrazové vlastnosti linie

POMŮCKY A PODMÍNKY (NAPŘ. NAČASOVÁNÍ V RÁMCI ROKU):

Lekci lze uskutečnit kdykoli během roku.

Pomůcky: královské koruny z papíru (3 ks), eso – kulové (**pro dramatizaci**), napsané věty na velkém formátu a obrázky karet s mnohoznačnými slovy **pro práci s textem**, flipchart na zapisování dalších mnohoznačných slov, etymologický slovník slov **na ukázk**u, kutny, tuše, pera, papíry, barevné pigmenty

PRŮBĚH LEKCE

Úvodní aktivita

Dramatizace – naladění se na téma (scénka na nádvoří) – společná aktivita pracovníka kulturní památky, knihovníka i učitele (všichni zúčastnění) – scénku však lze realizovat i v tandemu učitel – pracovník kulturní památky

Přivítání pracovníkem kláštera, představení se

Evokace: připomenutí dramatizace na nádvoří – Co se stalo na nádvoří? O co tam šlo? ...

Chceme děti „dovést“ k tomu, aby popřemýšlely o tom, co se událo na nádvoří – zaměnění významu slov (ať už to pojmenují jakkoliv).

Pokračujeme s otázkami: Co to vlastně jsou slova? Proč je používáme? Potřebujeme slova? Jak si myslíte, že slova vznikala? Můžeme si slova používat, jak chceme, nebo je v tom nějaké pravidlo? (v tomto místě probíhá řízená diskuse)

Společně vyvodíme, že SLOVA MAJÍ VÝZNAM. Můžeme dětem ukázat Slovník spisovného jazyka českého a říct jim, že ve slovníku najdou významy slov, pokud by nevěděly, co nějaké slovo znamená. **Jak jsou slova ve slovníku uspořádána?**

Mají slova jen jeden význam? Některá ano, jiná ne. To jsme např. viděli na nádvoří. **Pojďme se spolu podívat, jak to může dopadnout, když plně neznáme význam některých slov.**

Práce s textem – Na kartonu zapsané věty:

Král si nasadil na hlavu drahocennou **korunu** (obrázek koruny – mince). Strom má kořeny, kmen a **korunu** (královská koruna). **Koruna** (koruna stromu) je nejmenší česká mince. Než půjdeš spát, vyčisti si **zuby** (obrázek zubů od pily). Pila má ostré **zuby** (obrázek chrupu). Tatínek si koupil novou **myš** (obrázek živočicha) k počítači. Ve spíži nám pobíhala **myš** (obrázek počítačové myši).

Nejdříve text přečteme, poté společně obrázky přemístíme. Obrázky jsou pouze položené.

Znáte ještě jiná slova, která mají více významů?

Děti se vyjadřují – nápady slov zapisujeme na tabuli. Vymýšlíme společně. Pokud nenajdeme u nějakého slova jiný význam, zapíšeme do druhého sloupce.

HLAVNÍ AKTIVITA

Pracovník kláštera seznámí děti s prostředím, ve kterém se nacházejí, a jen okrajově se životem mnichů (aby měly děti představu, více informací bude součástí 2. lekce).

Slova jsou důležitá, aby se člověk domluvil, mají zvukovou podobu, ale slova také zapisujeme, mají písemnou podobu. Mniši v tomto klášteře zapisovali slova do knih.

Dnes se z nás stanou mniši písaři. Děti si obléknou kutny. Vypravíme se společně do Skriptoria – písařské dílny, kde mniši opisovali a iluminovali knihy.

Ve skriptoriu si prohlédneme ukázky středověkých textů. Ukážeme dětem, co je iluminace, a zaměříme se na zvětšené iniciály.

Děti se posadí k písařským stolkům a stanou se z nich mniši písaři. Úkolem dětí je vybrat si nějaké slovo ze slov napsaných na tabuli a opsat ho na list papíru. První písmeno ztvární jako iniciálu. Do iniciály mohou děti zakreslit obrázkem různé významy slova. Poté si vybarví iniciálu barevným pigmentem.

NAVAZUJÍCÍ ČINNOST:

Společné sdílení a ukázky prací.

ZÁVĚREČNÁ AKTIVITA

Slovo má svůj význam. Teď jste něco prožili, vyzkoušeli si, zkuste to slovy pojmenovat.

PŘÍPADNÉ METODICKÉ POZNÁMKY:

Pro představu, dramatizace při realizaci lekce vypadala následovně:

Už cestou k vlaku si děti všimnou, že máme s sebou tři královské koruny. Neprozradíme zatím proč, jen jim řekneme, že je budeme potřebovat. Na nádvoří s kašnou si povíme o ozvěně, utišíme se a posloucháme zurčení vody a odraz zvuku od okolních stěn nádvoří. „Děti, zavoláme Kátu, ale protože je zde ta ozvěna, musíme volat na druhou stranu, aby nás dobře slyšela: Kááááátoooooo,“ voláme do zdi. Z druhé strany přijde Káta a začne scénka:

Knihovník: „Tak jsme tady, abychom se něco naučili, tady máš tři koruny, za každého dospělého jednu, děti mají prý vstup zdarma“ – podáváme Kátě královské koruny.

Pracovník kláštera (Káta): „Ale takové koruny tady nebereme,“ odmítá.

Knihovník: „Aha, a jaké tedy berete?“

Pracovník kláštera: „Takové, kterými se platí v obchodech.“

Učitel: „Ale v obchodě já platím kartou, můžu tady také platit kartou?“

Pracovník kláštera: „Jistě, kartou platit můžeš.“

Učitel: „Tak tady máš – eso.“ Podává eso z karet na mariáš

Pracovník kláštera: „Hm, kulový, to si nech, a už pojďte dál.“

Zkoumavé čtení

Čtení ve školních předmětech

Naše společná snaha uvést práci s texty i do jiných hodin než těch věnovaných českému jazyku skončila na přelomu roku, těší nás ale, že většina zapojených učitelů hodlá pokračovat v projektových aktivitách i nadále. Předpokládáme, že důvodem je především viditelný pozitivní dopad na žáky. V rozhovoru s Blankou Benešovou se můžete dozvědět, že i žáci s výraznějšími vzdělávacími potížemi mohou těžit z pravidelné práce s texty a tento přístup přináší i samotnému pedagogovi pocit uspokojení. Pokud byste se chtěli vydat stejnou cestou a hledáte způsoby, jak práci s texty konkrétně uvést do výuky, může vám být velkou pomůckou naše chystaná metodika, ze které vám přinášíme krátkou ukázkou.

I dyslektik se může stát zkoumavým čtenářem

Rozhovor s Blankou Benešovou ze ZŠ U Soudu v Liberci vedla Tereza Nakládalová

Vstoupila jste do projektu s žáky, kteří mají potíže se čtením. Co stálo za vaším rozhodnutím a jaká byla vaše očekávání?

Na naší škole už v minulosti proběhly Čtenářské kluby, kterých se zúčastnily mé kolegyně. Já sama jsem s dětmi již nějakou dobu pravidelně pracovala v čtenářských dílnách v rámci výuky literatury. Práce s texty mi přinášela radost, a proto jsem kývla na nabídku účasti v projektu Zkoumavé čtení. Myšlenka pracovat přímo s oborovými texty v naukovém předmětu, konkrétně v přírodopisu, mi prostě přišla velmi zajímavá. A sama pro sebe jsem to vzala jako výzvu. Vzhledem k tomu, že jsem vlastně češtinář, měla jsem na své straně výhodu znalostí metod kritického myšlení, ovšem téměř žádnou představu, jak s tím pracovat v rámci oboru přírodopis. Vážně mě zajímalo, jak to bude fungovat, hlavně u mé speciální třídy žáků s SPU.

Můžete zavzpomínat na začátky v projektu? Jaké to bylo pro žáky, když pravidelně měli v rámci hodin pracovat s textem, co jim dělalo největší obtíže a jak tento styl výuky přijímali?

V prvních hodinách to bylo hodně o vysvětlování, používala jsem jen krátké texty – hlavně na doplnění a zpestření výuky. Postupně si děti zvykly na to, že si do textů mohou dělat poznámky a barevně si podtrhávat (kvůli odlišení informací a také, pokud by nestíhaly vypisovat do pracovního listu). Z mého pohledu pak bylo nejdůležitější, že se naučily neškrtat. Vysvětlili jsme si, že i když udělají chybu, je dobré vědět, jaká cesta je k ní zavedla. I proto jsme si všechny kontroly dopisovali jinou tužkou.

Myslím, že se děti přestaly bát chyb. A tím pádem i delších a složitějších textů. Takže postupně jsem mohla na práci s textem postavit i celou vyučovací hodinu.

Během celého projektu učitelé pravidelně reflektovali vlastní práci a hledali cesty, které vedou k úspěchu žáků. Našla jste pro své žáky nějaké další cesty, metody, které se osvědčily a pomáhaly žáky posunout dále?

Pochopila jsem, že metody kritického myšlení mohou kromě češtiny a literatury velmi dobře fungovat i s naukovým textem a také že děti vážně baví propojení beletrie s přírodovědnými tématy. A co si najdou samy, lépe si pamatují. Hodně jsme se věnovali skenování textu, vizualizaci a v různých formách zpracování třídění informací, děti také zaujal rozdíl mezi fakty a názory. Přišlo jim zajímavé, že některé metody práce, které znaly z literatury a čtenářských dílen, je možné skvěle uplatnit i na text čistě oborový.

Myslíte si, že věnovat se čtení v oborech je jedním z prostředků pro kompenzaci dyslexie? Můžete obecně zhodnotit přínos celého projektu pro žáky se SVP?

Ano, děti se postupně naučily samostatně pracovat i s delšími texty, našly si svůj systém práce, takže postupem času již stačilo jen stručné zadání a věděly, co s textem dělat. Také se naučily pracovat ve dvojicích nebo menších skupinkách.

Jak je to náročné pro učitele, zařazovat do svých hodin pravidelnou práci s autentickými texty? Můžete nám popsat váš projektový příběh?

Je to dost časově náročné, často mi trvá, než objevím správný text, který bych chtěla využít, aby se mi například neopakovaly stále stejné metody práce. Ale je pravda, že děti se na práci s texty a pracovními listy opravdu začaly těšit a mě vážně bavilo hledat různé zajímavosti a informace k probíranému tématu a pak s dětmi vytvářet přehledné tabulky, plakátky, zkoumat letáky, texty písní atp.

A jinak já osobně jsem tento projekt hned na začátku představila rodičům dětí a průběžně na třídních schůzkách měli rodiče možnost nahlédnout do materiálů, se kterými jejich děti postupně pracovaly. Někteří pak byli velmi mile překvapeni pokrokem svých dětí.

Projekt skončil, zkušenost vám zůstává. Je něco, co ve své výuce plánujete zachovat a třeba dále rozvíjet?

Určitě chci nadále v přírodopisu pracovat s různými texty, nejen s učebnicí. A ne jen pro zpestření hodiny, ale i jako podklady k vlastním výpiskům, jako zajímavou součást zápisu. Jen to už asi nebude každý týden, spíše tak jednou za 14 dní, přeci jen je to dost časově náročné. (I když už nebudu muset sepisovat reflexe.) ☺

Moc mě těšilo být součástí tohoto zajímavého projektu.

Jak psát o textu?

Krátká ukázka ze 4. kapitoly metodiky Zkoumavé čtení, která již brzy vyjde
Irena Poláková

Cíl 3: Jak psát o textu v promyšlených odstavcích?

Myšlenka – důkaz – vysvětlení (MDV), anglicky point – evidence – explain (PEE) je metoda, jejímž cílem je naučit žáky psát smysluplné odstavce. Jedním druhem odstavce je takový, který obsahuje právě zmíněné tři části:

- ústřední myšlenku odstavce (*point*),
- která je následně podložena/podpořena nějakým argumentem/důkazem/fakty (*evidence*) a
- v závěru odstavce je vysvětlena/zpřesněna (*explain*) souvislost mezi zformulovanou ústřední myšlenkou a důkazem.

Tato technika je užitečná při psaní argumentačních esejů, různých diskuzních příspěvků i při běžné debatě. Pomáhá žákům přehledně formulovat vlastní myšlenky a zároveň si ověřit, že jejich myšlenky vycházejí z nějakých faktů (Co si myslím?, Proč si to myslím?). Její poslední část vede pisatele/mluvčího k tomu, aby objasnil či shrnul souvislost mezi ústřední myšlenkou a předloženým podpůrným důkazem. Leckdy souvislost vypadá jako samozřejmá, ale pro nácvik je vhodné, aby se ji žáci učili ještě podpořit důkazem z textu, např. formou přímé citace. Je vhodnější, aby citace byla krátká, ale na následujících příkladech si ukážeme, že ne vždy to lze.

AKTIVITA 1: NAUČ SE ROZUMĚT, CO JE TO METODA MDV (MYŠLENKA – DŮKAZ – VYSVĚTLENÍ).

Následující cvičení nabízí příležitost postupného nácviku metody MDV. Žáci jsou nejprve vedeni k tomu, aby:

1. Označili:
 - a) co je v textu ústřední myšlenka,
 - b) našli v textu důkaz na její podporu,
 - c) označili v textu vysvětlení souvislosti mezi ústřední myšlenkou a důkazem.
2. Vyhledali důkaz z textu k předem formulované ústřední myšlence (důkaz může být uveden např. formou citace textu) a následně vysvětlili, jak spolu první dvě části souvisejí.

Cvičné texty si obvykle pedagog připraví úpravou již existující populárně-naučného textu.

CVIČENÍ Č. 1

Přečti si text⁶.

Česká kultura je sice jednoznačně slovanská, ale naše geny slovanské nejsou, najdete v nich stopy po celé řadě národů. **Slované sice původní obyvatelstvo zcela pohltili, takže o tři generace později už mezi nimi nepanoval žádný viditelný rozdíl, stopa v DNA zůstala.** Část zbyla i po Keltech a postupem času se v různorodé směsi genů objevovaly informace získané od dalších příchozích: například z německé kolonizace ve 13. století nebo ze vztahů místních žen s vojáky, kteří přes naše území táhli – především Švédové za třicetileté války a Francouzi v dobách Napoleona. Uvedené příklady ukazují, že naše země je křižovatkou uprostřed Evropy, a proto je logické, že se zde míchají geny různých etnik, která zde žila či tudy jen procházela.

Označ v odstavci, který sis přečetl/a:

a) ústřední myšlenku odstavce,

b) to, co ji podporuje,

c) vysvětlení souvislosti mezi ústřední myšlenkou odstavce a částmi, které ji podporují.

MOŽNÉ SPLNĚNÍ ZADÁNÍ

ÚSTŘEDNÍ MYŠLENKA: Česká kultura je sice jednoznačně slovanská, ale naše geny slovanské nejsou, najdete v nich stopy po celé řadě národů.

DŮKAZY, KTERÉ JI PODPORUJÍ: **Slované sice původní obyvatelstvo zcela pohltili, takže o tři generace později už mezi nimi nepanoval žádný viditelný rozdíl, stopa v DNA zůstala.** Část zbyla i po Keltech a postupem času se v různorodé směsi genů objevovaly informace získané od dalších příchozích: například z německé kolonizace ve 13. století nebo ze vztahů místních žen s vojáky, kteří přes naše území táhli – především Švédové za třicetileté války a Francouzi v dobách Napoleona.

VYSVĚTLENÍ: Uvedené příklady ukazují, že naše země je křižovatkou uprostřed Evropy, a proto je logické, že se zde míchají geny různých etnik, která zde žila či tudy jen procházela.

⁶ Zkráceno dle: PETR, Jaroslav. *Jsou Češi Slované? Co o našem původu prozradila analýza DNA?* 19. 1. 2019. <https://www.stoplusjednicka.cz/jsou-cesi-slovane-co-o-nasem-puvodu-prozradila-analyza-dna>

Čtenářské zrcadlo

Do našeho čtenářského zrcadla dnes můžete nahlédnout spolu s Lucíí Frišovou, učitelkou ze ZŠ a MŠ Prosetín. Ve svém popisu sama sebe rozhodně nepřehání, známe ji skutečně jako energickou a kreativní učitelku, které na nočním stolku vždy leží zápisníček pro případné nápady, jež ji v noci vytrhnou ze spaní. Tentokrát ale nebudeme nahlížet do onoho nápadníčku pro práci s knihami při hodinách, ale přímo do knih, které leží na stolku hned vedle.

Období novoročních předsevzetí mi vždy vyloudí škodolibý a ironický úsměv na tváři. Sportovní střediska a kulturní zařízení jsou přeplněna, praskají v pomyslných švech. Obdivuji vytrvalost a vůli budoucích sportovců a divadelních nadšenců, fandím jejich snaze. Já jsem ale zjistila, že můj ranní pohled na „krásu“ mé tělesné schránky zůstává zcela neměnný, monotónní a naprosto mi vyhovuje. Byla, jsem a budu to neustále já, hyperaktivní učitelka českého jazyka a čínorodá, energií překypující, nezkrotná matka dvou téměř dospělých dětí, jež o její pozornost dávno nestojí.

Zatímco ostatní dřou své tělo, já živím a krmím svoji duši. Každý měsíc toužím roztřídit a srovnat svou napěchovanou knihovnu, vytvořit jí strukturu, řád a knihovní systém. Mé kroky nikdy nedospějí ke zdárnému konci, poličky se většinou zcela nečekaně rozšíří o další absolutně potřebné tituly. Potřebuji neustále objevovat, pátrat, srovnávat, hodnotit a především poznávat.

Hledám nové světy, fascinují mě méně známé kraje, jejich kultura, život tamějších lidí. Ráda čtu příběhy, které zpracovali domorodí spisovatelé a spisovatelky. Inspirují mě skutečné příběhy a osudy lidí, snažím se pochopit jejich starosti a trápení. Zjišťuji, že krása a síla jazyka jsou součástí každého člověka, ať už v knihách nigerijské autorky Chimamandy Ngozi Adichie (Amerikána, Purpurový ibišek), gruzínské spisovatelky Nino Haratischwili (Kočka a generál, Osmý život pro Brilku), Polky Joanny Bator (Pískový vrch) nebo v tvorbě Slovince Grago Jančara (Dnes v noci jsem ji viděl), Číňanky Jung Chang (Divoké labutě) a Japonce Eidži Jošikawy v románu Musaši. Nezapomínám ani na dětskou tvorbu, neustále chci dětem nabízet pestrý výběr, u knih Sibiřské haiku od litevské autorky Jurgy Ville a Jsem Vincent a nebojím se od nizozemské spisovatelky Enne Koens se mi tajil dech.

Po svém novoročním rozjímání pochopím, že tělo i povaha zůstávají stejné, jen objevuji jinou osobnost ve čtenářském zrcadle. Ale! Pokaždé starou i novou knihu pohladím, vnímám její duši a poselství, předám dál, sdílím s ostatními.

Lucie Frišová

Děkujeme za čtení našeho časopisu.
Jeho další číslo vyjde v květnu a bude věnováno poezii.

Nevyžádané příspěvky jsou vítány,
s vyžádanými se počítá.